

Szórványban... Hozzászólás Vetési László vitaindító írásához

Vetési László vitaindító írása szükségszerű "lenyomata" annak az önként vállalt missziós munkának, amelyet a szerző Románia magyarok által is lakott településein végez évek óta. Mondhatni, hogy a szerző vitaindító írásában megfogalmazott vagy ahhoz hasonló álláspont már várható volt részéről, hiszen a gyakorlati szórványmunka során szerzett tapasztalatainak összegzése, csokorba gyűjtése és továbbadása szerves részét képezi annak a munkának, amelyet belső indítatásra vállalt. Írása szakszerű, higgadt, tárgyilagos: egyszerű felemelő és lesújtó.

A vitaindító írás a romániai szórványmagyarsággal kapcsolatos feladatokról szól, de legújabb kori történelmünk végkifejlete következtében a szerző akarata ellenére ennél több - nemzeti létünk döbbenetes dokumentuma.

Vetési László helyzetleírása nem csak a romániai magyar szórványokra, hanem lényegében a horvátországra, az ukrainaira, a jugoszláviaira és az ausztriaira is egyaránt érvényes. Tehát sokkal általánosabb problémáról és feladatról van szó, és a vitaindító által kitűzött célok megvalósítása - minden kishitőség nélkül - szinte a lehetetlenséggel határos. Ez azonban nemcsak hogy nem gátolhatja a cselekvést, hanem éppen ellenkezőleg inspirálóan kell hatnia mindazokra, akiknek a Kárpát-medencei népek között egyaránt fontos a magyarság múltja, jelene és jövője.

Némi leegyszerűsítéssel diaszpóráról vagy szórványról akkor beszélünk, amikor egy népi közösség tagjai más nép közé kerülnek. Ezt a szórványhelyzet alapformájának is tekinthetjük. Kialakulása lehet behatolás, befogadás, vagy e két "mozgás" egymásba folyó eredménye, következménye.

Többszörös szétszóródottságunk következtében csupán bizonytalan választ lehet adni arra a kérdésre, hogy hány magyar él a világon. A szétszóródottság mellett a válaszadás nehézsége abból is adódik, hogy - mint minden hasonló helyzetben - ez esetben sem egyszerű definiálni azt, "mi a magyar". Így van ez akkor is, ha azt mondjuk: magyar az, aki magyar állampolgár, vagy ha a kérdésre azt válaszoljuk, hogy magyar az, aki annak tartja magát. Bármelyik megközelítést választjuk, szinte megoldhatatlan feladat előtt állunk, hiszen egyik esetben sem egyszerű a "magyar" és a "nem magyar" között meghúzni a határt. Ugyanezzel a nehézséggel kell megküzdünk akkor is, ha a szórványban élő magyarok számát vagy csoportjait szeretnénk számba venni.

Mindazok és mindazok leszármazottjai, akik az első világháborút megelőzően magyar nemzetiségűekként külföldre vándoroltak, a magyar szórvány vagy diaszpóra tagjai. Az első világháborút lezáró békeszerződés 61. cikke értelmében azonban azok a magyar állampolgárok, akik 1921. július 26-án, a békekötés napján, olyan területen éltek, amelyet Magyarországtól valamely más országhoz csatoltak - a magyar állampolgársági kötelékből való előzetes elbocsátás és az érintett személyek megkérdezése nélkül -, magyar állampolgárságukat elveszítették, és honosítás vagy egyéb hatósági eljárás nélkül annak az államnak a polgárai lettek, mely államhoz került az a helység, amelyben illetőségük volt. (Ez esetben nem azokra gondolok, akik különböző okok következtében a világháborút követően vándorútra keltek vagy menekülni kényszerültek, s tovább gyarapították a már addig szórványban élő magyarok számát, hanem azokra, akiket a nagyhatalmak döntése sodort szórványhelyzetbe.) Úgy vélem, el lehet elmélkedni azon, hogy mi is lett azokkal az elcsatolt területeken élő magyar állampolgárokkal, akik nemzetiségüktől függetlenül automatikusan Csehszlovákia, Románia, Ausztria, illetve a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság állampolgárává lettek. Azok esetében egyszerűbb a helyzet, akik ugyan a még darabjaira szét nem szedett Magyar Királyság állampolgárai voltak, de már az eredeti államkeretben is szerbnek, romának stb. tartották magukat. A kérdés az, hogy mi lett az első és a második világháború után azokkal, akik magyar nemzetiségűekként lettek a létrehozott új államalakulatok, illetve Románia állampolgárai. Közismert ugyanis, hogy a döntő többség a nagyhatalmi döntést követően is megmaradt annak, ami addig volt. Vagyis az új állampolgárság ellenére sem lettek automatikusan románok, szerbek, szlovákok, hanem megmaradtak magyarnak, s ezt a "stigmát" utódaikra is átörökítették. Éppen ezért szükségszerűen fel kell tenni azt a kérdést, hogy abban az esetben is képződnek szórványok, ha a személyek helyett csak a határok "migrálnak", vagy esetleg valami más jön létre? Azaz szórványközösségek kialakulását előidézi-e, illetve előidézheti-e a határok nagyhatalmi döntések következtében bekövetkezett áthelyezése azokon a területeken, amelyek elveszítették addigi természetes kapcsolatukat azzal a népi közösséggel, amelyhez tartoztak? Automatikusan feltevődik tehát a kérdés, hogy a bekövetkezett változás az elcsatolt területeken élő valamennyi magyar nemzetiségű

személy számára *szórványléletet, szórványhelyzetet* hozott-e létre? A válaszom még akkor is egyértelműen nemleges, ha az eddig történtek azt erősítik meg, hogy az új helyzet egyértelműen elősegíti a szomszédos országokhoz került területeken élő magyar nemzetiségűek szórványosodást. (Nem szabad elfelejteni, hogy a nemzetközi szakirodalom igen képlékenyen használja a diaszpóra - *szórvány* - fogalmát, s csupán definíció kérdése, hogy egy adott összefüggésben, vagy egy kutatás keretében mit is értenek a fogalom alatt.) Megítélésem szerint csupán azért, mert a Romániához, Jugoszláviához stb. került területeken élő magyar nemzetiségűek közösségei nem Magyarországon élnek, nem lehet őket magyar szórványnak tartani. Ennek ellenére a szomszédos országokon belül számos olyan terület található, ahol a magyar nemzetiségűek szórványban élnek. (A legfontosabb romániai magyar szórványterületeket Vetési László vitaindító írásában számba is vette.)

De talán még az eddigieknél is tovább kell mennünk: kizárható-e a szórványosodás, a szórványhelyzet kialakulása azokban az esetekben, ha sem az adott népi közösséghez tartozók, sem pedig azok a határok, amelyek között e közösség tagjai élnek, nem migráltak, migrálnak? Úgy gondolom, hogy nem. Abban a népességfejlődési folyamatban ugyanis, amely az elmúlt 150 évben a Magyar Királyság keretei között lezajlott, ez is megtörtént. Megtörtént úgy is, hogy belső vándorlás keretében a magyar nemzetiségűek kerültek a többségében románok, szlovákok, szerbek stb. által lakott településekre, de úgy is - és most ezt szeretném hangsúlyozni -, hogy a népességfejlődés keretei között a magyarok által lakott településeken a betelepült románok, szerbek, ruszinok stb. kerültek többségbe.

Az alaphelyzetet figyelembe véve az okoz további nehézséget, hogy 1920 után nem csak Magyarországról vándoroltak külföldre, hanem a szomszédos országokból is, akik között viszont számosan voltak magyar nemzetiségűek is. Ők viszont azok, akik a célországok bevándorlási statisztikájában nem magyar, hanem osztrák, szlovák, ukrán stb. állampolgárként szerepelnek. Ennek ellenére besorolható-e ôk, illetve leszármazottaik a magyar diaszpóra tagjai közé? Természetesen, igen. (Ezzel összhangban magától értetődően fel sem merül bennem, hogy a magyar szórványhoz soroljam azokat a szlovák és más nemzetiségű egykori magyar állampolgárokat, akik 1921 előtt a Magyar Királyság területéről vándoroltak külföldre.) Azaz attól, hogy valaki nem magyar állampolgárként lett regisztrálva, és került valamely országot alkotó nép közösségébe, még a magyar szórványba tartozhat, tartozik.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a szórványhelyzet vagy -állapot kialakulásának fontos, de nem szükségszerű előfeltétele a migrálás. Az viszont szükségszerű, hogy egy adott népesség száma egy másik népességhez viszonyítva kevesebb legyen. Egy népi közösség tagjai ugyanis végső soron akkor kerülnek szórványhelyzetbe, ha egy településen, illetve egy kisebb vagy nagyobb tájegységen belül kisebbségbe kerülnek. Ennek mértékét azonban nem egyszerű megállapítani, hiszen a létszám mellett számos más összetevője van még a szórványállapot, a szórványhelyzet kialakulásának. Ennek ellenére úgy vélem, hogy azokban az esetekben, amikor egy népi közösséghez tartozók az adott településen élők 15 százalékát sem érik már el, akkor számukra a szórványállapot előbb vagy utóbb elkerülhetetlenül bekövetkezik.

Mindezek mellett a szórványhelyzet kialakulásának fontos feltétele azoknak az intézményeknek a szűkössége vagy hiánya, amelyek születésünk pillanatától egy nemzetközösségbe "kötnek" bennünket. Ennek hiányát felerősíti, kiterjeszti, általánossá és egyértelművé teszi annak a nyelvi, kulturális közösségnek az eljelentéktelenedése, amely nemzeti identitásuk megőrzésének biztos és elengedhetetlen tartozéka. A lezajló folyamat eredménye pedig nem más, mint nyelvváltás, identitásváltás, illetve egy, az addigitól eltérő értékrendszerrel való (valamiféle, valamilyen szintű vagy teljes) azonosulás. A szórványállapot végső tartalma tehát a szórványba kerültek identitásváltása, és hosszabb távon az ôket körülölelő, befogadó népességgel való azonosulás.

Az eddig megfogalmazottak igen egyszerűnek tünnek, miközben a sok szálból összetevődő folyamat valóságos tartalmát homály fedi, csak következményét, eredményét ismerjük pontosan. A folyamat legfontosabb, mindent meghatározó része feltételezhetően az a "szakasz", amikor még az adott személynek vagy a csoport tagjainak egyenlő esélye van arra, hogy eredeti identitását megőrizze, megőrizhesse, vagy hogy azt újraváltsa. Azaz hol húzható meg az a "határ", amelynek átlépése már egy másik - az eredetitől különböző - közösséghez való tartozást jelenti? Mit, illetve milyen transzformációt jelent valójában az egyén életében az eredeti közösségből történt kiszakadás, és egy új közösség tagjává való válás? Hogyan alakul és viszonyul egymáshoz az egyént körülölelő "rég", "hozott" feltételrendszer és hogyan épül ki, válik meghatározóvá az új? Vagyis térben és időben az eredeti identitás hogyan alakul át és épül ki a másik, mely alatt már csak esetleg foszlányaiban, jellegtelenül van jelen, sejlik fel a régi? Azaz mikor és hogyan szűnik meg, fejeződik be, záródik le a *diaszpóra-helyzet, a diaszpóra-állapot*?

Ezeknek a kérdéseknek a többségére, ha nem is közvetlen formában, de a feladatokból visszakövetkeztethetően, Vetési László vitaindító írásában megtalálhatjuk a választ. Ennek ellenére úgy vélem, talán nem érdemtelen röviden feleleveníteni a múltat.

Az erdélyi országrészben élő magyarok elrománosodásának kérdése a múlt század hetvenes éveiben merült fel első ízben. A 20. század elején Tokaji László és Bethlen István mutatott rá az itt élő magyar nemzetiségűek beolvadásának gazdasági összefüggéseire. Mielőtt azonban az asszimiláció mértékének csökkentésére megindított kezdeményezésnek bármiféle eredménye lehetett volna, kitört az első világháború, amely ezeket a törekvéseket megbénította. A világháborút követően kialakult teljesen új helyzet legfontosabb jellemzője - az anyanemzettől való elszakíttottság mellett - a többségi helyzetből a kisebbségi sorba való süllyedés, a nemzetiséggé válás volt. Mindez más-más módon érintette a falvakban és a városokban élőket, akár szórványban, akár döntően magyarok által lakott településeken éltek.

Az összeomlást követő közel másfél évtizedben az erdélyi magyarság vezetői számára fel sem tévedtek a szórványban élő magyar nemzetiségűek helyzetével kapcsolatos kérdések. Ugyanakkor ez Magyarországnak sem okozott különösebb gondot. A vesztes háborúból való ocsúdással párhuzamosan a Romániához került magyarság vezetői rádöbbenek arra, hogy a trianoni békeszerződésben rögzített helyzet nem átmeneti. Tudatosult számukra, hogy a korábbi többségi állapotban nem építették ki azokat az intézményeket, amelyek a társadalom, az egyes közösségek vagy a családok szintjén elégséges háttérrel, védelmet biztosítottak volna az elrománosodással szemben. Ekkor vált nyilvánvalóvá az a korábban is meglévő, de többségi helyzetben igazi veszélyességét valójában leplező folyamat, melyben - nem csupán a nyelvhatárok mentén, hanem viszonylag széles területeken - már évtizedekkel korábban megindult a magyar népességnek a románságba történő feloldódása.

Az 1920. évi impériumváltást követően az etnikai viszonyok megváltoztatását, a magyar etnikumú népesség szórványosodását, a román nemzettestbe történő beolvadásának folyamatát a román államhatalom direkt és indirekt intézkedései felgyorsították és felerősítették. A helyét kereső és az új közösségi berendezkedés feltételeinek megteremtésével elfoglalt magyarság képviselői majd csak a harmincas évek elején döbbennek rá - az egyházmegyéik elnéptelenedésével, a magyar népesség Románia gazdaságilag vonzó területeire való vándorlásával párhuzamosan - a szórványokban élőkkel való foglalkozás halaszthatatlanságára. E felismerés hatására a református egyház előbb az asszimiláció kérdéskörére, majd vallási alapon a szórványban élők között kifejtendő missziós munka fontosságára hívta fel a figyelmet Erdélyben. A harmincas évek elején megindult szórványmissziós tevékenység egyházi volt, s tevékenységük az egyház nélkül maradt hitbéli testvérek gondozására terjedt ki. (A református egyház szempontjából minden olyan község, népesebb pusztá, tanya szórványnak minősült, amelyben - a hívek csekély száma miatt - fiókegyház nem alakulhatott meg.¹) Az egyház számára az alapvető gondot mindenekelőtt az anyaegyházközségek szórványvá válása, a szórványok elnéptelenedése, kihalása, azaz a hívek elvesztése okozta.

A fentiekkel szinte egy időben világi vonalon is, az Országos Magyar Párt kezdeményezésére megkezdtek az asszimilációval és a szórványkérdéssel való foglalkozást. Ehhez jó kiindulópontot jelentett Mikó Imre *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című, 1932-ben napvilágot látott munkája.

A 30-as évek elején a református egyházban - Mikó Imre eredményeitől függetlenül - Földes Károly mezőújlaki református lelkész *Szórványmisszió. Jajszó a pusztuló szórványokból* című füzeté hívta fel a figyelmet a szórvány ügyére. Ezt az írást nem csak azért tartjuk figyelemre méltónak, mert a Mezőújlakon és Septéren bekövetkezett asszimilációt dokumentálta, hanem azért is, mert akkor jelent meg, amikor már többé-kevésbé felismerték, hogy a magyarság nemzeti identitásának megőrzése érdekében már nem lehet tovább várni. Szerencsére nem csak a felismerés fogalmazódott meg, hanem körvonalazódtak azok a feltételek is, amelyek között az asszimilációs folyamatot, ha nem is megállítani, de mérsékelni lehetett. Nyirő József *Papbeiktatás* című novellája, mely 1934. december 23-án a Keleti Újságban jelent meg, felerősítette Földes írásának hatását, s egyben a szórványban élő magyarok helyzetével kapcsolatos feladatok megoldását az erdélyi magyar társadalom általános problémájává tette, ugyanakkor megfogalmazta a szórványban élőkkel szembeni általános felelősség kérdését is. Ebben az írásában - Földes Károly adataira támaszkodva - Nyirő az azonnali beavatkozás szükségességét fogalmazta meg a beolvadás megakadályozása érdekében. Földes és Nyirő írásainak többek között az lett a legfontosabb következménye, hogy ettől kezdve a szórványok ügye már nem lehetett néhány szórványmissziós munkát végző személy magánügye. S egyben azt is felismerték, hogy egyesek segítő munkája csak akkor lehet eredményes, ha intézményesítik, és ha a létrehozott segítő közösségeket - a szórványban élő magyarság egészére kiterjedően - folyamatosan támogatják. Ezt követően az egyházi újságok, lelkészi értekezletek, egyházi szövetségek állandóan napirenden tartották a kérdést, annak ellenére, hogy a szórványmissziós tevékenység problémakörét, a megoldási lehetőségeket a maga teljességében, mélységében nem ismerte senki. 1934 végén elkészült annak a könyvnek a kézírata, amely *Szórványainkról* címmel a Kiáltó Szó könyvei sorozatban 1935-ben jelent meg. Ebben a kiadványban hat szerző mutatta be egy-egy szórványterület helyzetét. A kötetbe szerkesztett írások egy kivételével, amely a regáti misszióval foglalkozik, Erdély különböző területein végzett szórványmissziós tapasztalatokról adtak hírt. Annak ellenére, hogy az

írások a református diaszpórák igen változó színvonalú hitéletét, szűkös lehetőségeit mutatták be, mindegyik a beolvadó, az asszimilálódó, a mind több és több településről kipusztuló (református) magyarokról tudósított.

Ez a könyv, annak ellenére fontos szerepet töltött be az erdélyi szórványmunka területén, hogy - miként az előszó megfogalmazta - a magyar diaszpórával összefüggő koncepció, valamint a megoldást elősegítő eszközök hiányában a szórványban élőkkel kapcsolatban csak csonka, töredezett elképzelések nyertek megfogalmazást.

A szórványosodás problémájának felismeréshez párosult jó szándékú tenni akarás azonban - a megfelelő intézményi háttér, szakember, és különösen az anyagi eszközök hiányában - csekély eredménnyel járt. A szórványban élő magyar nemzetiségűek nemzeti öntudatának megerősítése, megőrzése, illetve a szűkebb vagy tágabb értelemben felfogott szórványmissziós munka területén az ezt követő években sem történt előrelépés.

A szórványüggyel kapcsolatban fontos állomásnak tartom dr. Szathmáry Lajos *Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz* című előadását, amely az *Országos Magyar Párt Kisebbségi Szakosztálya* 1937. május 30-án Kolozsvárott tartott ülésén hangzott el. Szathmáry előadása mellett – a gyorsírói jegyzetek alapján – a Magyar Kisebbség című folyóiratban közölt hozzászólásokból nagy pontossággal rekonstruálhatók a szórványmunkával kapcsolatos korabeli elképzelések.²

Szathmáry Lajos a magyaroknak azokat a kisebb-nagyobb csoportjait tartotta magyar szórványnak, amelyeknek tagjai "elszórtan, ritkított formában, rendszeren a nyelvhatárok szélén, de beékelten idegen nyelvű népek között is" élnek. A csoportok szórványi helyzetét nem szűkítette le a "végvidékeken" élőkre, hanem minden olyan helyzetben is alkalmazta, ahol a magyar etnikumú népesség "a magyar népközösségből kiszakítva más nyelvű népek között kénytelen élni". A szórványi helyzet létrejöttében fontos tényezőnek tartotta a gazdasági kényszert, mely szerinte népvándorlásszerűen kavarta fel, s hozta mozgásba a magyarság tömegeit. Ennek eredményeként magyar szórványok jöttek létre például Románia ipari centrumaiban is. Ez a folyamat szükségszerűen a szórványok területi kiszélesedését vonta maga után, hiszen a nyelvhatárok mentén már meglévő szórványok mellett megindult, pontosabban intenzívebbé és általánosabbá vált a nyelvileg homogén területekről elvándorlók szórványi helyzetbe kerülése, s ezzel pedig új szórványok létrejöttét alapozták meg. A szerző megállapította, hogy az első világháborút megelőző időszakban nem volt hatékony és kiterjedt szórványmunka. Ilyen előzmények után, a kisebbségi sorba való sodródást követő időszakban, a korlátozott lehetőségek és teljesítőképesség következtében, a szórványügy problémája még hatványozottabban jelentkezett. A világháborút megelőzően a szórványmunka elhanyagolásának okát, a magyarságot veszélyeztető probléma fel nem ismerésének gyökerét Szathmáry abban látta, hogy a magyar népesség elégséges vonzerővel rendelkezett ahhoz, hogy a szórványhelyzetbe kerültek elvesztését erőszak és kényszer nélküli beolvasztással, spontán asszimilációval pótolja. Miután a szerző röviden felvázolta a magyar asszimiláció első világháború előtti legfontosabb összefüggéseit, melyben a rendszerré váló erőszak helyett a legfontosabb szerep az emberi jogok szabadságának és a szabad politikai légkörnek jutott, úgy látta: "hogya nyertünk is értékes elemeket az asszimiláció útján, más oldalon a szórványokban ugyanannyi fajtestvérünket pusztulni engedtük". Az e területen kifejtendő munkát – melyet a köztudat az egyházak hatáskörébe utalt – a tapasztalatlanság, a megfelelő intézményi és személyi háttér elégtelensége mellett 1918-at követően az anyagi eszközök teljes hiánya tette még kilátástalanabbá. Abban a vonatkozásban pedig, hogy az egyházak szórványmissziós munkája mellett a világi szervezeteknek is feladataik vannak, csak a húszas évek végén következett be elmozdulás, azaz a világháborút követően több mint egy évtizednek kellett elteltie ahhoz, hogy a szórványban élő magyarok nemzeti identitásának és nemzeti hovatartozásának jelentőségére rádöbbenjenek. Mindezek következtében a harmincas évek közepére-végére Szathmáry szerint még addig sem jutottak el, hogy felderítsék, számba vegyék a szórványban élőket, hogy áttekintő képet alkothassanak maguknak az elvégzendő feladatokról. A szórványügy elhanyagolását, a mulasztásokat az előadó tragikusnak tartotta. A pusztuló szórványmagyarság helyzetének javítására mindenekelőtt felkészült szórványi misszionáriusok kiküldését tartotta szükségesnek, mert véleménye szerint "a mai magyar közszolgálat ezt a feladatot nem tudja elvégezni részben azért, mert arra képtelen, részben pedig azért, mert azt nem vállalja". Mindezek ellenére - a szerző szerint - az adott okot némi bizodalomra, hogy voltak és vannak olyan mintaszórványok, ahol "a mentőmunkán túl építőmunka folyik, sőt megjelentek – főleg az egyházi körökből – a szórványügy szellemi munkásai, a magyar szórványkataszter munkálatainak az úttörői is". A szórványügy elhanyagoltsága következtében előállt veszély elhárítása érdekében a szerző szerint nem halogatható tovább az egész kérdéskomplexumot átfogó, rendszeres munka megkezdése. Javaslatára szerint a különböző területeken végzett különböző tartalmú és színvonalú munkát mindenekelőtt egy rendszer elemeként egységesíteni kell. Az egyházak és a világi szervezetek által kifejtett közös és egyben eredményes szórványmunka biztosítása érdekében pedig olyan politikamentes forma létrehozását javasolta, mely mindkét fél igényeinek megfelel.

Úgy látta, hogy a a szórványmunka összefogására, irányítására létre kell hozni a szórványmunka központi szervét,

mely szerinte a romániai magyarság szervezete, az Országos Magyar Párt lehetett volna. A központ létrehozását azért tartotta fontosnak, mert megítélése szerint a szórványmunkát a továbbiakban már nem lehet amatőr módon, dilettáns tevékenységként folytatni, hanem a szükségesnek ítélt változás érdekében a kérdéskomplexum szakszerű feltárását egységesen irányított, felelősséggel végzett és számon is kért folyamatos munkával kell felváltani. Az átfogó munka alapjául pedig a szórványban élők adatainak rendszeres összegyűjtését, a vagyonelejtár elkészítését, a felekezeti hovatartozás pontos megállapítását, a szórványban élők bajainak, kívánságainak, szükségleteinek összeírását tartotta elsődleges feladatnak. Mindezekből és mindezek alapján pedig a szórványmunkát végzők továbbképzése, a rendszeres munka érdekében az országos központnak el kell készíteni az ún. szórványkatasztert vagy szórványregisztert, melynek segítségével megismerhetők tartotta, hogy "a magyarság teste hol mutat kóros tüneteket, hol a legnagyobb veszély, hol kell előbb és hogyan beavatkozni". A minden magyar nemzetiségű személyre kiterjedő szórványmunka célját pedig nem másban, mint a vegyes házasságok számának csökkentésében, a beolvadás lassításában, megakadályozásában fogalmazta meg. Annak következtében pedig, hogy az adott feltételek között a beavatkozáshoz elegendő anyagi eszköz nem állt rendelkezésre azt javasolta, hogy állítsák fel a szórványok veszélyeztetettségi sorrendjét, hogy "a megsegítés mindig a legreászorultabbat érje". A szerző szórványnak minősített minden "300 lélekszámon aluli magyar községet, vagy telepét, de volt rá eset, hogy a 400 lélekszámú magyar szigetet is szórványnak" vette. A szórványmunkában meghatározó szerepet tulajdonított az egyházaknak, a lelkeszi karnak, illetve az egyházak világi vezetőinek, s egyben azt hangsúlyozta, hogy a szórványban élő gyermekeknek segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy ipari, kereskedelmi tanulmányokat folytassanak, s így a végzést követően – miközben saját környezetükből kiemelkedhetnek – segíthetik majd az otthon maradtakat.

A helyzet kilátástalanságát jól jellemezte a szerző azon megjegyzése, hogy számos olyan elhagyatott szórványa van a romániai magyarságnak, ahol már az is nagy esemény és eredmény lenne, ha évente egyszer az egyházi naptárt megkaphatnák. Éppen ezért a kifejtendő szórványmunka szempontjából általános szabályként és követelményként fogalmazta meg, hogy a szórványoknak "a legsürgősebben és folyamatosan adjunk magunkból, kultúránkból és még vagyoni roncsainkból is". Szathmáry egy összefüggésben válaszolt azokra a vádakra is, melyek szerint a szórványok körében kifejtett munka irredenta és államellenes tevékenység lenne: azt kérte a román kormányzattól, hogy "lássák végre be, és ismertessék el minden vonalon a legkisebb közigazgatási és közbiztonsági tisztviselővel is, hogy egy népnek joga van ahhoz, hogy vezető fiai előbbre vigyék, segítsék a kulturális, gazdasági boldogulás útján népüket, és hogy ebbéli tevékenységük nem lehet államellenes. A magyar nép kultúrájának és gazdasági jólétének emelésével nem árthatunk az államnak, sőt közvetve az általános jólétet és népi nyugalmat szolgáljuk azzal, azt is mondhatjuk, hogy konszolidációs munkát végzünk." Végezetül hat pontban foglalta össze a szórványmunkával kapcsolatos javaslatait. Az előadást követő vitában hatan fejtették ki véleményüket. Gabányi Imre, az első hozzászóló, keletkezésük alapján négyféle szórványtípust különböztetett meg és a legsürgősebb feladatnak azokkal a szórványokkal való törődést tartotta, amelyekben "a magyar szórvány egyedeit a volt jobbágyok és zsellérek utódai teszik, mert ezeknél úgy a nemzeti öntudat, mint a vagyoni ellenálló képesség a leggyengébb". A második hozzászóló, Árvay Árpád szerint a szórványprobléma gyökere a falun élők kedvezőtlen kulturális, jogi és társadalmi helyzetében rejlik, s úgy vélte, hogy amennyiben nem a falu sorsának pontos ismeretéből és bajainak orvoslására való törekvéstől indulnak ki, akkor a szórványkérdés fontosságát és égető voltát sem ismerhetik fel igazán. A következő, Paál Árpád az erdélyi magyarság legnagyobb bajának a szórványokra szakadást tartotta, s rámutatott arra, hogy a többség által képviselt hatalom a magyarság további szórványokra történő osztódását segíti elő. Az együtt élő magyarságot pedig szétrepesztik szerinte az állam segítségével létrehozott szórványok, mint az ék a fát. E folyamatot úgy vélte ellensúlyozhatónak, ha a szórványokat magyar nyelvterületekbe zárják, illetve, ha erre nincs lehetőség, akkor a szórványokat elköltözéssel vagy lakosságcserével megszüntetik.

Albrecht Dezső mindenekelőtt a szórványkataszter elkészítésének elsődrendű fontosságára hívta fel a figyelmet, és az előadó javaslatát támogatva, a kérdés szervezeti és intézményes megoldásának fontosságát hangsúlyozta. Úgy vélte, hogy az elkészített szórványkataszter alapján "meg kellene szabni azon határokat, azon legkisebb egységeket, amelyekben mint szórványokban a magyarság fenntartása remélhető". Ahol pedig már a megmaradásra nincs remény, ott a megoldást – a Paál Árpád által megfogalmazott javaslatnak megfelelően – a szórványban élők nagyobb magyar közösségekbe történő átmentésében látta.

Atzél Ede nagyon fontos összefüggésre hívta fel a figyelmet, amikor hozzászólásában azt hangsúlyozta, hogy a "nemzetiség megmaradása összefüggésben áll a rendelkezésre álló földbirtok nagyságával. Ha a föld nem tudja eltartani a családot, menekülnek a tagok, és az idegen környezet nyomtalanul felszívja őket" - folytatta gondolatmenetét. Éppen ezért - szerinte - nem csak a szórványkatasztert kell elkészíteni, hanem azonnal meg kell kezdeni a gyakorlati szórványmunkát is a nemzeti öntudat megőrzése és a beolvadás meggátolása érdekében. A vita utolsó hozzászólója, Páll György mindenekelőtt azokra a realitásokra hívta fel a résztvevők figyelmét, amelyben éltek. Magyar szórvány alatt ő olyan - más népek közé beékel - magyar csoportokat értett, amelyeknek "sem magyar

papja, sem önálló egyházközössége, sem gazdaköre, sem katolikus népszövetsége, sem református egyesülete, sem dalárdája, sem más egyesülete nincsen, éppen létszámuk csekélységénél fogva, – ahol a magyar gyermekek kizárólag román iskolába járnak, még hittant sem tanulnak magyarul, annál kevésbé magyar írást-olvasást, ellenben naponta érintkeznek a falu túlnyomó többségét kitevő román (esetleg német) gyermekekkel és játszás közben is azok nyelvét használják". Ő, másokkal ellentétben, azt a települést, ahol a magyar nemzetiségűek száma a háromszáz főt meghaladta, már nem tekintette szórványnak, mert az ilyen helyeken szerinte könnyen lehet magyar szervezeteket létesíteni, amelyek ellensúlyozni tudják a román asszimilációt.

Az ekkori vitát azért is fontosnak tartom, mert megalapozta azt a vizsgálatot, amelyet Észak-Erdélyben 1942 és 1944 között a magyar és a vegyes (magyar-román, román-magyar) családok között végeztek.³ Az ezt követő évtizedekben újból a hallgatás vette körül a fenti kérdést. Vetési László elévülhetetlen érdeme, hogy a figyelmet a szórványkérdésre irányította. Egy pillanatig sem kétséges számomra, hogy a szórványhelyzet kialakulásával kapcsolatban számos elméleti probléma feltáratlan, melyek megismerése érdekében további kutatásokra van szükség. Ennél azonban jelenleg sokkal fontosabbnak tartom, hogy a gyakorlatban történjen valami a vitaindítóban megfogalmazott feladatok számának csökkentése érdekében. A feladat óriási és befejezhetetlen, hiszen a szórványosodás, mint folyamat ismételtén újratermelődik. Nagy kérdés, hogy mire elegendő a rendelkezésre álló szellemi és anyagi kapacitás. De nem ezen és a hozzá hasonló dolgokon kell rágódnia, hanem tenni kell, mert a legkisebb lépés is fontos segítséget jelent. A vitaindítóban megfogalmazott feladatok között nem találtam olyant, amelyet elhanyagolhatónak tarthatnék, azt viszont nem tudtam eldönteni, hogy a gyakorlati munkát hol is kellene kezdeni. Bízom abban, hogy e kérdés kapcsán kibontakozó vita ehhez is segítséget fog nyújtani.

¹ *Egyházi törvények a magyarországi református egyházban.* Debrecen 1906. 8.

² Az idézeteket lásd: Szathmáry Lajos: *Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz.* Magyar Kisebbség, XVI. évf. (1937) 12. sz. 305-326., illetve Magyar Kisebbség, XVI. (1937) 444-453.

³ Tóth Pál Péter: *Szórványban.* Püski Kiadó, Budapest 1999.

- [Biczó Gábor: Megjegyzések Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia című tanulmányához](#)
- [Bodó Barna: Jövőtervezés és bűnbánat](#)
- [Péter István: Szórvány - kisebbség - etnikum - erdélyi magyarság](#)
- [Tóth Pál Péter: Szórványban... Hozzászólás Vetési László vitaindító írásához](#)
- [Gergely Ferenc: A megoldott kévék](#)
- [dr. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében VI.](#)
- [dr. Szathmáry Lajos: Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz](#)
- [Bakk Miklós - Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások](#)
- [A kisebbségek jogai - Nyilatkozat az etnokulturális és nemzeti kisebbségekre, valamint őshonos lakosságokra vonatkozó liberális demokrata elvekről](#)
- [Benjamin Neuberger: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái](#)
- [Sorbán Angella: "Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen"](#)
- [Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből](#)
- [Jánki András: Mítosz és valóság](#)
- [Kiss Dénes: Civil szféra és politikum](#)
- [Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala \(1989-1999\)](#)
- [Süket Levente: Pro Universitate Siculorum](#)
- [Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón](#)
- [Veress Emőd: A román Alkotmánybíróság hatásköre](#)
- [Horia-Roman Patapievici: Egy identitáselmélet margójára](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1989](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék